خوێندنەوەیەک بۆ رۆمانی کچی دورگە بچکۆلەکە.. رەزا شوان

رۆمان کە بە زمانی ئینگلیزی (نوڤیل) ە، جۆرێکە لە جۆرەکانی ئەدەب، بە ئەدەبی منداڵانیشەوە. هونەرێکی ئەدەبی پەخشان درێژە، لە بنەڕەتدا پشت بە خەیاڵ دەبەستێت. رۆمان چنراوێکە کۆمەڵێک رەگەزی ئەدەبی پێکەوە چنیوە کە پەیوەندییان بە یەکترییەوە هەیە. بە کورتی پێناسەی رۆمان: نووسراوێکی ئەدەبی خەیاڵییە، درێژترە لە چیرۆک. رۆمان چەندین چەشنی هەیە، هەریەکە لەم چەشنانەش گوزارشت لە زەین و هزر و لە رووانینی ر□واننووس دەکەن. یا رۆمان بریتییە لە گێڕانەوەیەکی چیرۆئامێزی درێژ لە میانەی چیرۆکبێژ (رۆمانبێژ) ەوە، وێنەی ژیانی پاڵەوان و کەسایەتییەکان لە چەندین رووداودا، لە چەندین کات و شوێنی فراوندا دەردەخات. بێگومان خەیاڵ رۆڵێکی سەرەکی و گرنگی لە داڕشتنی رووداوەکاندا هەیە.

رۆمان لە چەند رەگەزێکی گرنگ پێکهاتووە، لەوانەش: خەیاڵ، بیرۆکە، بابەت، گرێ، کەسایەتییەکان – مەرجیش نییە کەسایەتییەکان مرۆڤبن، دەشێت ئاژەڵ و باڵندە و شتی تر یا خەیاڵی بن، کات، شوێن، رووداوەکان، زمان، شێواز، دیالۆگ، وەسف، گۆشەنیگا، گێڕانەوەی رووداوەکان لە لایەن (رۆمانبێژ – نووسەرەوە) ەوە. لە هەر رۆمانێکیشدا کێشەیەک یا زیاتر هەیە، پێویستە پاڵەوان یا کەسایەتییە سەرەکییەکەی رۆمانەکە، چارەسەری گونجاوی کێشەکان بکات.

ئەدەبی کوردیمان، لە نووسینی رۆمان بۆ گەورەساڵان، قۆناغێکی باشی بڕیوە. چەندین ر□واننوسی بە توانا و ناسراومان هەیە. چەندین شاکارە رۆمانی نایابمان هەیە کە لەسەر ئاستێکی جیهانی دان. بەڵام رۆمانی منداڵانمان بە نرخی نەبوونە، لە دو و سێ رۆمان تێنا پەڕێت. دێینە سەر کرۆکی باسەکەمان، کە دەربارەی “رۆمانی کچی دورگە بچولەکە” یە بۆ مێردمنداڵان. کە سەرەتایەکی بەهێزە بۆ بناغەدانانی ئەم ژانرە ئەدەبییە لە ئەدەبی منداڵانی کورد دا.

رۆمانی (کچی دورگە بچۆلەکە) لە نووسینی شاعیر و چیرۆکنووسی

ناسراوی بواری ئەدەبیاتی منداڵان، مامۆستا (ئەمین محەمەد)ە، چاپی یەکەم ـ سلێمانی ـ ٢٠٢٢. لە چاپخانەی (بینایی) چاپکراوە. کە (٥٠٠) دانەی لێ چاپکردووە.

ڕۆمانەکە (٧٤) لاپەڕەیە. دابەشی حەوت بەشی کردووە. لە لایەن وێنەکێش (ئاڤار ئومەد)ەوە، وێنەی بەرگەکەی و بە هەر بەشێکیش وێنەیەکی ڕەنگاوڕەنگ یا زیاتری بۆ کێشاون. کواڵیتی وێنەکان مامناوەندین.

پاڵەوانی ڕۆمانی (کچی دورگە بچکۆلەکە) کچۆلەیەکی هەشت ساڵانە بە خۆشەویستی و نزیک لە زمانی منداڵانەوە، نووسەر ناوی (لولو)ی لێناوە. کە لە دورگەیەکی بچکۆلەی جوان و قەشەنگی بەهەشت ئاسایی، کە پڕە لە گوڵزار و نێرگزەجاڕ و گوڵە هەرە و وەنەوشە و گوڵاڵە سوورە، لە باخی میوە و سەوزایی، لە کێوی سەرکەش و بەفرین، پڕە کەروێشکی گوێ قوت و ئاسکەی نەخشین و سمۆرە و بەرخۆلە و گورگ، لە باڵندەی هەڵۆ و نەورەس و مراوی و قاز و قوڵینگ و چۆلەکە و پەنگین (بەتریق) لە خاڵخاڵۆکە و لە پەپوولە. دورگەکە کەش و ئاو و هەوایەکی سازگاری هەیە، دەکەوێتە نێو دەریایەکەوە، دەریاکەش پڕە لە ماسی ناوازە و لە کیسەڵ و قرژانگ و دۆڵفین و هەشتپێ و تیمساح و ماینی دەریایی و لە ئەستێرەی دەریای و.. هتد. لولو ژیانی دورگەکەی زۆر پێخۆشە و بە زێدی خۆی دەزانێت. هەموو ئاژەڵ و باڵندەکانیشی خۆشدەوێت و کردوونی بە هاوڕێی خۆی . لولو زیرەک و ئازا و چاونەترسە و هیواخواز و گەشبینە و بڕوای بە ئەستەم نییە. هاوڕێ دەستە و خ[illegible] بە هاوڕێی هەموو ئاژەڵ و باڵندەکان دەزانێت، بە دێژیی ڕۆمانەکە کچۆلەیەکی چاکەخواز و یارمەتیدەر و فریاڕەس. کچۆلەیەکی کراوە و سەیالە و پەیوەندیی هاوڕێتی لەگەڵ گیانەوەرانی ناو دەریا و باڵندە و ئاژەڵەکانی دورگەکەدا هەیە. هەموو ئەوانەی لەناو دەریا و دورگەکەدا بە زمانی کوردی لەگەڵ لولودا دەدوێن.

بێجگە لە لولوی پاڵەوانی ڕۆمانەکە، چەند کەسایەتییەکی تریش ڕۆڵیان لە ڕۆمانەکەدا هەیە، وەکو: داپیرە کیسەڵ، دایکە هەڵۆ، ماسییە ئاڵتوونییەکە، بووکی دەریا، هەشتپێ شین (ئەختەبووت).

کچی دورگە بچکۆلەکە، ڕۆمانێکی خەیاڵیی فانتازییە، ئەم جۆرە ڕۆمانە بڵاوترین جۆری ڕۆمانە. ڕۆماننووس بێجگە لە جیهانی سەر زەوی، چۆتە جیهانی ناو ژێر دەریاوە، بەشێکی زۆری ڕووداوەکان و کەسایەتییەکان، لەسەر دەریا و ژێر

دەریادان. بەشەکیشیان لەسەر دورگە بچکۆلەکە دان.
رۆمانی کچی دورگە بچکۆلەکە، گەلێ رەهەندی لەخۆگرتووە:
پەروەردەیی، زانیاری، کۆمەڵایەتی، سیاسی، رەوشتی، دەروونی، مرۆڤایەتی، ئاژەڵدۆستی، ژینگەپارێزی، نیشتمانی. بە گەلی بەهای بەرز و جوانیش رازاندوویەتەوە، وەک: هاوڕێتی، دڵسۆزی، خۆشەویستی، چاکەخوازی، راستگۆیی، هاوکاری، دلۆڤانی، تێکۆشان، کۆڵنەدان، ئازایەتی، بڕوا و متمانە بەخۆبوون، گەشبینی، هیواخوازی، ئیرادەی بەهێز و نەبوونی ئەستەم، پەشیمانی لە بەدکاری و دڵڕەقی، گەلێ خەسڵەت و بەهای تر.
لولوی پاڵەوانی چیرۆکەکە، کچۆلەیەکی ئەفسوناوییە، دەتوانێت لەسەر شەپۆلەکانی دەریادا مەلە و سەما بکات و بچێتە قووڵایی ژێر دەریا و سواری پشتی ماسی و ماینی دەریایی بێت و لە ئاهەنگی جەژنی (٢٠٨) ساڵەی لەدایکبوونی داپیرە کیسەڵدا بەشداربێت. ببێت بە هاوڕێیەکی دڵسۆز و خۆشەویستی بووکی دەریا.
لولو دەستی بەسەر گەوهەرە ئەفسووناوییەکەی داپیرە کیسەڵدا هێنا، ئەو پەرجۆ و توانا ئەفسوناوییەی پێبەخشی، کە لە کاتی پێویست و تەنگانە و فریاڕەسیدا، ئەم رستەیە بڵێت (گەوهەرە ئەفسوناوییەکە بە یەک چرکە جوڵەی ئاسمان و زەوی و دەریاکان رابگرە) هەموو گەردوون رووناک دەبێتەوە و داوا و مرازیش دێتەدی.
پەنابردنە بەر ئەفسوون (جادوو) کارێکی تازە و داهێنان نییە. لە زۆربەی چیرۆکە میللییەکان و فۆلکلۆرییەکان و ئەفسانەییەکاندا، ئەفسوون رەگەزێکی گرنگ بووە بۆ ئەنجامدانی کاری لە توانا بەدەر. وەکو هۆیەکیش بۆ چارەسەری کێشەکان و گەیشتنی پاڵەوانەکانی چیرۆکەکان بە ئامانجەکانیان. گەلێ چیرۆکی فۆلکلۆری کوردیمان هەیە، کە چیرۆکی ئەفسانەیین و خەیاڵ و ئەفسوون رەگەزە سەرەکین تێیاندا.
مامۆستا ئەمین محەمەد، تەنیا رۆماننووسی منداڵان نییە، کە بۆ گەیاندنی پەیام و مەبەستەکانی لە رۆمانی کچی دورگە بچکۆلەکە پەنای بۆ ئەفسوون بردووبێت. گەلێ لە کەڵە رۆماننووسانی ناسراوی جیهانی، کۆن و تازەکان، لە شاکارە رۆمانەکانیاندا بۆ منداڵان و مێردمنداڵان، بۆ گەیاندنی پەیامەکانیان، پەنایان بۆ ئەفسوون بردووە. بۆ نموونە:
(شارل پیرۆ) ی فەرەنسی. لە رۆمانی (ساندرێلا ـ ١٦٩٧).
(دانیال دیفۆ) ی ئینگلیزی. لە رۆمانی (رۆبنسۆن کروزۆ ـ

١٧١٩).

(لویس کارۆل) ی ئینگلیزی. لە رۆمانی (ئەلیس لە وڵاتی عاجباتییەکاندا_ ١٨٦٥).

(ئەسترید لیندگرین) ی سویدی. لە رۆمانی (پیپی گۆرەویدرێژ _ ١٩٤٥).

(جوان رۆلینگ) ی ئینگلیزی. لە زنجیرە رۆمانی (هاری پۆتەر ١٩٩٥ _٢٠٠٧).

ئەمانە و چەندین رۆماننووسی رۆمان بۆ منداڵان، ئەفسوون رەگەزێکی سەرەکییە لە رۆمانەکانیاندا. منداڵانی خوێنەر چێژ و خۆشییەکی زۆر لە خوێندنەوەی رۆمانەکانیان وەردەگرن. زۆربەشیان کراون بە فیلمی کارتۆنی ئەنیمەیشن و بە فیلمی سینەمایی. بە ملیۆنان دۆلار دەستکەوتیان بوون.

لە رۆمانی کچی دورگە بچکۆلەکەدا، (بووکی دەریا). لە پێشا کچەلەیەکی دەرەق و بەبەزەیی و بەدکار بووە. ئازاری زۆری باڵندە و کەروێشکەکانی داوە و ئاوی کردەتە ناو شارە مەروولەکان. لە ئەنجامی ئەم بەدکارییانەی، مەروولەکان تۆڵەی لێدەکەنەوە، جادووی لێدەکەن و دەبێت بە بووکی دەریا. هەشتپێی شینی دەریا. کە دانا و پێشبینیکەرە، پێی وتن بەو مەرجە دەگەڕێیتەوە بۆ کچەلە ئاساییەکە، کە باوەش بە پەلکە زێرینەدا بکەیت و بڵێیت: " هەمووو گەردوونم خۆشدەوێت". لولوی هاوڕێی یارمەتی دا، داوای لە گەوهەرە ئەفسوناوییەکە کرد و وتی:" گەوهەرە ئەفسوناوییەکە بە یەک چرکە جوڵەی ئاسمان و زەوی و دەریاکان رابگرە" لەم ساتەدا بووکی دەریا، باوەشی بە پەلکەزێرینەدا کرد و وتی:" هەمووو گەردونم خۆشدەوێت" یەکسەر گەڕایەوە بۆ باری ئاسایی و بووەوە. بە کچەلە جوانکیلەکەی جاران و وتی بە (لی لی) ناوم بەرن. بوو بە کچێکی دلۆڤان و هەمووو ئاژەڵ و باڵندە و زیندەوەرەکانی خۆشدەویست و رقی لە هیچیان نەبوو و ئازاری نادان.

رووماننووس لێرەدا ئەو پەیامە پەروەردەیی و رەوشتییە بە منداڵان دەگەیەنێت. کە خراپە و ئازاردانی ئاژەڵان و باڵندەکان بەدکارییە، ئەنجامێکی خراپیان لێدەکەوێتەوە، بە راستکردنەوەی هەڵەکان و پەشیمانی بوونیش، هەوڵ و قوربانیدانی دەوێت.

ئەگەر بەراوردێک لە نێوان رۆمانی (گەشتەکانی نیلز) لە نووسینی رۆماننووسی سویدی (سەلما لاگیرلۆف) لەگەڵ رۆمانی کچی دورگە بچکۆلەکەدا بکەین، لە نێوان بووکی دەریا و نیلزی چەتوون

کە ئازاری قازەکان و ئاژەڵانی دەدا، کورتەباڵەیەکی بەند کرد، لە ئەنجامی ئەم بەدکارییەی کورتەباڵەکە کە ڕزگاری بوو، تەڵەی لێکردەوە و ئەفسوونی لێکرد، نیلز بوو بە بستە باڵایەک، لە کۆتاییدا پەشیمان دەبێتەوە و ئەفسوون لێکردنەکەی بە تاڵ دەبێتەوە، دەبێتەوە بە نیلزی ئاسایی، بەڵام بە منداڵێکی میهرەبان. دڵڕەقی و بەدکاری و جادوولێکردن و پەشیمانی، خاڵی هاوبەشن لە نێوان ئەم دوو ڕۆمانەدا. گەلێ ڕۆمانی جیهانی لەم جۆرانە بۆ منداڵان هەن. کە بە سزادان و پەشیمانی پێیان بە ئەفسوون بردوون. نە ئەو نووسەرانە و نە مامۆستا ئەمین محەمەدیش، چاویان لە یەکتری نەکردوون. بەڵکو زادەی خەیاڵ و بیرکرنەوەی خۆیانن. ئەگەر سوودیشیان لە چیرۆکە ئەفسانەیی و فۆلکلۆرییەکانی گەلەکانیان وەرگرتووبێت، کارێکی ئاساییە. زۆر لە کەڵە نووسەرانی جیهان سوودیان لە چیرۆکە ئەفسانەییەکانی وڵاتەکانیان و وڵاتانی تر وەرگرتوون. بۆ نموونە: کەڵە نووسەری ناسراوی بواری ئەدەبی منداڵان (هانز کریستیان ئەندەرسین) ی دانیمارکی، کە بە باوکی ئەدەبی منداڵان لە جیهاندا ناودەبرێت. لە نووسینی چیرۆک و ڕۆمانەکانیدا بۆ منداڵان، سوودێکی زۆری لە ئەفسانەکانی وڵاتەکەی وەرگرتووە. مەبەستم ئەوەش نییە کە ئەفسانەی کوردیمان ڕەنگدانەوەی لە ڕۆمانی کچی دورگەی بچکۆلەکەدا هەبێت. مامۆستا ئەمین محەمەد باکگراوند و ئەزموون و شارەزاییەکی زۆری لە نووسینی ئەدەبیاتی منداڵانی کورد هەیە. ڕۆمانەکەشی زادەی خەیاڵ و بیری خۆیەتی و چاوی لە هیچ نووسەرێکی تر نەکردووە. لە ژیانی راستی و لە کێشەکانی گەلی کوردمانەوە ئیلهامی بۆ هاتووە.

لە رووی داڕشتن و زمان و خستنە رووی کێشەکان، مامۆستا ئەمین زۆر بە جوانی و بە زنجیرەیی کێشەکانی باسکردووە و چارەسەری کردوون، بە زمانێکی کوردی پەتی و سووک و ئاسان و ڕەوان، بە گەرم و گوڕ، بە شێوە و شێوازێکی هونەری و فانتازی، ڕۆمانەکەی داڕشتووە. وشە و رستەکانی لە فەرهەنگی زمانی منداڵانی کوردەوە وەرگرتوون. ئەو مەرجەی بەدی هێناوە کە چیرۆکنووسان و ڕۆماننوسان و هەموو نووسەرانی کورد لە بوارەکانی ئەدەب، پێویستە شارەزای زمان و ڕێزمانی کوردی بن. ئەو مەرجەشی تێدایە کە ڕۆمان نابێت لە (٧٠) لاپەڕە کەمتر بێت.

من پێموایە مامۆستا ئەمین، لە نووسینی ئەم ڕۆمانەیدا، وەک یەکەم ئەزموونی، لە هەموو روویەکەوە سەرکەوتووە و توانیوێتی هەموو مەرج و ڕێگەزە پێویستییەکانی ڕۆمان، لە ڕۆمانی (کچی دورگە

بچکۆلەکە) دا بەرجەستە بکات. وەک رۆماننوسێکی نووسەری رۆمان بۆ منداڵانی کورد بناسرێت. دڵنیام کە بیریش لە نووسینی رۆمانی دووەمی بۆ منداڵان دەکاتەوە. وەکو بەڕێزیشیان لە بارەی نەبوونی رۆمانی کوردی بۆ منداڵان و مێردمنداڵانی کوردمان، دەڵێت:” کەلێنێکی گەورەیە بە کەس و دوو کەس پڕ نابێتەوە”. تا ئەمڕۆش منداڵانی کوردمان ئاشنای خوێندنەوەی رۆمان نەبوونە، هۆیەکەشی بۆ نەبوونی رۆمانی کوردی تایبەت بە منداڵان و مێردمنداڵان دەگەڕێتەوە.

جوانترین پیرۆزبایی و دەستخۆشی لە مامۆستا ئەمین محەمەد دەکەم بۆ نووسینی رۆمانی (کچی دورگە بچکۆلەکە) کە شاکارێکی ئەدەبی ناوازە و نوێیە بۆ منداڵان.

چاوەڕوانی ئەوەم دەکرد، کە وەزارەتی رۆشنبیریی هەرێمی کوردستان، یان پارێزگاری سلێمانی، بە فەرمی دەستخۆشیان لە مامۆستا ئەمین محەمەد بکردایە و خەڵاتێکی شایستە و رێزلێنان و پێزانینیان، بۆ ئەم دەستپێشخەرییەی لە بواری ئەدەبی منداڵان پێشکەش بکردایە، بەداخەوە. کە بانگی گۆرانیبێژێکی تورک یا لوبنانی دەکەن چەندین رۆژ ریکلامی بۆ دەکەن و چەند دەفتەر دۆلار دەخەنە جانتاکەیەوە و لە خۆشترین هوتیلدا جێی بۆ دەگرن و خوانی تایبەتی بۆ دەڕازێننەوە. بەڵام هیچیان تیا بەسەر نییە. تەنانەت گەر بە نووسینێکیش بێت، سوپاس و دەستخۆشی لە نووسەرێکی داهێنەر و لە هونەرمەندێکی کوردمان بکەن. کە لە پارەی خەرجیی ماڵە و منداڵەکانیان دەگرنەوە، تا کتێبێکی پێ چاپ بکەن. دەشزانم کە مامۆستا ئەمین محەمەد، نووسەرێکی نەفس بەرزە و چاوی لە پارە و خەڵات نییە.

رەزا شوان